

DE BURGERLIJKE OF 'AQUILIAANSE' AANSPRAKELIJKHEID IN HET ROMEINSE RECHT

Georges Martyn¹

I. "AQUILIAANSE AANSPRAKELIJKHEID" IN 1994

De burgerlijke aansprakelijkheid is de aansprakelijkheid voor de schade die men aan een ander - buiten enig contractueel verband - veroorzaakt. Vandaag wordt ze nog steeds de "aquiliaanse aansprakelijkheid" genoemd. Deze term verwijst naar de "*lex aquilia*", een Romeinse wet, waarover we het straks zullen hebben. In het vigerend recht wordt "aquiliaanse aansprakelijkheid", "aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad" of "(quasi-)delictuele aansprakelijkheid" meestal geplaatst tegenover de contractuele. Vandaar dat men ook wel spreekt van de buiten- of extra-contractuele aansprakelijkheid. Het is immers zo dat, wanneer iemand verplicht is om iets te doen, deze plicht of verbintenis zijn oorsprong vindt of in een overeenkomst, of in een onrechtmatige daad.

De wettelijke basis voor de regeling vandaag de dag, vinden we in artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek :

"Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden."

Artikel 1382 is slechts één summiere regel, een soort algemeen gebod. De rechtsleer en de rechtspraak hebben de regel verfijnd en genuanceerd. Er zijn al ettelijke dikke boeken over volgeschreven. In een notedop kan echter samengevat worden dat drie elementen te onthouden zijn :

- schade : Er wordt een nadeel berokkend aan een derde, financieel, materieel of moreel.
- fout of schuld : Degene die de schade berokkend heeft, wordt verantwoordelijk gesteld, omdat hij de schade had kunnen en moeten vermijden. Fout is echter een zeer ruim begrip; het kan gaan om een kwaadwillig opzet, maar ook om

¹ De auteur is assistent aan de faculteit rechtsgeleerdheid K.U.Leuven, campus Kortrijk.

een lichte onzorgvuldigheid. Wanneer men de wet schendt (bijvoorbeeld een verkeersovertreding begaat), is de fout manifest. Maar ook wie volledig wettelijk handelt, begaat vaak wel eens een foutje.

- oorzakelijk verband : De schade moet het gevolg zijn van de fout. Dit wil zeggen dat zonder de fout, nooit een schade, zoals die zich *in concreto* heeft voorgedaan gedaan, geweest zou zijn.

Dat wie een ander nadeel berokkent, de schade moet vergoeden, lijkt heden ten dage een evidentie. Niemand twijfelt eraan dat dit billijk en correct is, dat het zelfs maar een ethisch en wettelijk *minimum minimorum* is. En wellicht hebben de mensen van alle tijden dit gedacht. Het lijkt wel een natuurwet, een plicht van de beschaafde mens. De regel van artikel 1382 werd in onze streken afgekondigd in het Burgerlijk Wetboek van 1804, de Code Civil van de Franse keizer Napoleon (want toen behoorden onze streken tot het Franse Rijk). Maar het principe is veel ouder dan het wetboek. De Romeinen al hadden dergelijke wettelijke en jurisprudentiële bepalingen. Maar deze waren nog niet zo verfijnd uitgewerkt als dat nu het geval is, althans niet in den beginne. Binnen de geschiedenis van het Romeinse Rijk (ongeveer 750 voor tot ongeveer 550 na Christus) ontdekken we een evolutie. Het is een evolutie die ons veel kan leren over de basisprincipes van ons hedendaagse recht. Het afgesloten onderzoeksgebied van de Romeinse geschiedenis biedt ons daarenboven de mogelijkheid deze evolutie te bestuderen als het ware in een labo, met enkele basisinstrumenten, namelijk de teksten die ons uit die tijd zijn overgeleverd. Deze (beperkte) hoeveelheid teksten is een oefenterrein voor de juridische geest, die gescherpt moet worden voor de rechtswereld anno 1994 met zijn overvloed aan wetteksten, rechtspraakinterpretaties en geschriften allerhande.

De "aquiliaanse" of burgerlijke aansprakelijkheid vormt vandaag een tweeluik met de strafrechtelijke verantwoordelijkheid.

Het zijn twee gevolgen die aan eenzelfde menselijke (onrechtmatige) daad kunnen gegeven worden (ook al zijn ze niet steeds beide aanwezig). Ze dekken echter elk hun eigen lading. De idee dat het herstellen van de aangerichte schade, de zuiver burgerlijke herstelplicht dus, (gedeeltelijk) los staat van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, met andere woorden van het feit dat men gestraft moet worden omwille van de schade aan de andere aangericht, die idee is helemaal niet zo oud als de mens, evenmin zo oud als het Romeinse Rijk.

En een zekere Aquilius heeft daarin een belangrijke rol gespeeld. Vandaar dat gesproken wordt van "aquiliaanse" aansprakelijkheid.

II. STRAFRECHTELIJKE VERVOLGING CONTRA BURGER-RECHTELIJK HERSTEL

Alvorens tot de eigenlijke aquiliaanse aansprakelijkheid te komen, gaan we echter eerst zo ver mogelijk terug in de tijd. De oudste bronnen van het recht tonen ons een heel andere juridische wereld dan die van vandaag. Voor ons is het evident dat het recht afgekondigd of opgelegd wordt (wetgevende macht) door de overheid en dat het de overheid is die ervoor zorgt dat de wetten worden toegepast (uitvoerende macht) en dat overtreders van de wet op het matje geroepen worden (rechterlijke macht). De staat lijkt voor ons onlosmakelijk verbonden met het recht zelf. Wij vinden het met andere woorden maar normaal, wanneer we aangereden zijn door een snelheidsduivel bijvoorbeeld, dat de politie onze klacht zal aanhoren en het Openbaar Ministerie een vervolging zal instellen. Wanneer de schadeberokkenaar ons niet vrijwillig vergoedt, is het voor ons een evidentie dat we hem voor de rechtbank kunnen dagvaarden om betaling te bekomen. We vinden het met andere woorden de normaalste zaak van de wereld "dat recht geschiedt" en betrouwen daarvoor honderd procent op de Staat.

Vroeger was dat helemaal niet zo. In de primitieve samenleving kan er vooreerst moeilijk van een "staat" gesproken worden. En wanneer er al een zekere ordening in de samenleving bestaat, beschouwen de leiders het als hun eerste opdracht hun volk te besturen en militair te verdedigen. Rechtspraak tussen de onderdanen onderling zien die leiders niet als hun primaire taak. Om herstel van het aangedane onrecht te krijgen, zal het individu, of meestal de familieclan, het heft in eigen handen moeten nemen. En aanvankelijk gebeurt dit letterlijk. "Onrecht herstellen" is in de eerste plaats wraak nemen. Schade wordt met schade verrekend. Het is de tijd van het *talio*-principe : "oog om oog, tand om tand". Als een kind bijvoorbeeld gedood wordt, zullen de familieleden van het slachtoffer op hun beurt een familielid van de dader vermoorden.

Al gauw echter gaan de leden en de bestuurders van deze samenleving inzien dat dit principe de eigen maatschappij ondergraaft, dat samen-leven op deze manier onwaardig is. De overheid zal er daarom naar streven om de effectieve uitvoering van de wraak te laten afkopen. In de plaats van het zelfde onrecht aan de dader of zijn familie aan te doen, zal het slachtoffer vrede (moeten) nemen met een financiële of materiële "vergoeding". Dit afkopen van de weerwraak is duidelijk een stap in de beschavingsevolutie. Aanvankelijk werd de vergoeding wellicht van geval tot geval vastgesteld, maar na verloop van tijd gaat men vaste tarieven opleggen.

We zouden deze tarieven kunnen vergelijken met boeten, maar ze hebben wezenlijk een andere functie. Wanneer bijvoorbeeld hij die zich schuldig gemaakt heeft aan opzettelijke slagen en verwondingen, veroordeeld wordt tot een boete

van 500 BEF., dan gaat deze boete in ons huidig recht naar de staatskas. Het slachtoffer zal apart van deze som een persoonlijke vordering tot vergoeding voor zijn lichamelijke en morele schade moeten instellen. De vergoedingen volgens vaste tarieven van het oude recht waarover hierboven sprake, komen echter integraal toe aan het slachtoffer, niet aan de staat.

Het hedendaagse recht heeft de strafrechtelijke gevolgen van een onrechtmatige daad ("delict") inderdaad los gemaakt van de burgerrechtelijke. Gestraft worden omwille van een feit enerzijds en de schade ten gevolge van dat feit vergoeden anderzijds, zijn twee aparte zaken. Apart, maar niet totaal onafhankelijk echter ! "*Le criminel tient le civil en état*". Bij delictuele aansprakelijkheid, wordt over de burgerlijke kant van de zaak maar uitspraak gedaan, nadat de strafrechtelijke fout vast staat. (Merk op echter dat naast de delictuele aansprakelijkheid, er ook vergoedingsplicht is bij quasi-delict, dit wil zeggen wanneer men wel een fout gemaakt heeft, maar deze fout niet strafrechtelijk gesanctioneerd is.)

III. "VERGOEDING" IN HET OUDE ROMEINSE RECHT

In de oudste bronnen van het Romeinse recht, vinden we "misdrijf-tarieven" zoals hierboven beschreven. Voor elk delict is er met andere woorden een wettelijk bepaalde som die door de dader aan het slachtoffer moet betaald worden. In de vijfde eeuw voor Christus worden in Twaalf Tafelen de belangrijkste rechtsregels vastgebeiteld. Enkele van die regels bepalen voor elk "delict" een specifieke *poena* of boete.

Enkele terminologische opmerkingen :

- Het belang van de studie van het Romeins recht ligt voor een groot deel in de skilling in het gebruiken van juridische terminologie. Doordat het Romeinse recht gedurende meer dan tweeduizend jaar doorgedrongen is in verschillende rechtstelsels, is de rechtstaal van vele landen sterk geromaniseerd. Het feit dat we vandaag nog steeds spreken van de "aquiliaanse aansprakelijkheid" ("*responsabilité aquilienne*") is daar een sprekend voorbeeld van. Anderzijds moeten we opletten voor het letterlijk transponeren van de oude termen.

- *Poena* betekent in de zin van de Twaalf Tafelen zoals hierboven uiteengezet, de vaste vergoeding die aan het slachtoffer moet worden betaald. "Penaal" (cfr. het Franse, Spaanse en Portugese "penal") betekent vandaag echter in het algemeen "strafrechtelijk". "Code Pénal" is bijvoorbeeld het Franse woord voor Strafwetboek. Een penale boete is een door het strafrecht bepaalde boete, in tegenstelling tot bijvoorbeeld een administratieve boete.

- *Delictum* kwam reeds letterlijk voor in de Twaalf Tafelenwet. "Delictueel" verwijst vandaag naar alles wat te maken heeft met onrechtmatige daad.

Het probleem met vaste tarieven is natuurlijk dat ze ingevolge de inflatie na een tijdje niet meer aangepast zijn. Ook de Romeinen kenden reeds de inflatie, maar nog niet de aanpassing aan de consumptie-index, evenmin de strafrechtelijke opdecieimen. Van sommige boeten ging na verloop van tijd dan ook helemaal geen dreiging meer uit. Vergelijk met het systeem van de parkeerboetes in sommige steden. Waarom zou je 240 BEF. per dag betalen als de boete slechts 250 BEF. is en de controleurs slechts sporadisch langskomen? In het Romeinse Recht vinden we een analoog geval van een zekere Lucius Veratius, een rijke burger die niets liever deed dan om het even welke voorbijganger zomaar een klap in het aangezicht te geven. Enkele meter achter de dader stapte zijn slaaf met een buidel geldstukken. Telkens een klap werd uitgedeeld, betaalde de slaaf onmiddellijk de wettelijke boete. Zo "belachelijk" was de *poena* geworden. De *poena* was een zeer arbitraire som. Soms viel die misschien ongeveer samen met het werkelijk geleden nadeel, vaak echter niet. En zo kon men eigenlijk een soort winst gaan maken.

Was de schade echter groter en kon deze bewezen worden, dan kon de benadeelde partij, net zoals vandaag, vergoeding vragen voor het geleden nadeel. Dit is vandaag nog steeds zo : de benadeelde moet schade, fout en oorzakelijk verband bewijzen en dan wordt hij integraal vergoed. De boete op het misdrijf, die betaald moet worden aan de Staat, is hoe dan ook verschuldigd, ook zonder bewijs van de schade. Maar de vordering voor de boete komt enkel toe aan de Staat, meer bepaald aan het Openbaar Ministerie. En hierin schuilt een wezenlijk verschil met het Romeinse recht. Daar kon de benadeelde immers naast de vergoedende (onze burgerlijke) vordering (de "reipersecutoire" vordering) ook nog een vordering voor de *poena* instellen. De boete kon nu wel in verhouding staan met de geleden schade, maar ze was niet in de eerste plaats een herstel ervan. Zo werd de dief veroordeeld voor het dubbele van de waarde van de gestolen zaak of zelfs het viervoudige in geval van betrapting op heterdaad. (Sommige vorderingen waren tenslotte gemengd, dit wil zeggen dat ze tegelijkertijd de schade vergoedden en daarenboven een extra som toekenden.)

Het verschil tussen "penale" en "reipersecutoire" vorderingen is niet alleen een kwestie van terminologie en verhouding schade/boete. Het onderscheid heeft nog andere belangen. Zo bijvoorbeeld is er een verschillend antwoord op de vraag tegen wie de vordering kan ingesteld worden. Penale acties kunnen enkel tegen de dader ingesteld worden. Reipersecutoire acties daarentegen worden ook tegen de erfgenamen van de dader gevoerd.

Een ander bijzonder verschil in het Romeinse recht is dat de penale vorderingen een "noxiaal karakter" hebben. Deze term verwijst naar de "*noxae deditio*", de afgifte van de schade veroorzakende zaak. Wanneer met andere woorden een slaaf (want dat waren geen rechtssubjecten, maar -objecten) of een dier schade had toegebracht, dan kon de eigenaar aan de betaling van een schadevergoeding ontsnappen door de slaaf of het dier af te staan aan de benadeelde partij.

IV. WAT IS EEN "ONRECHTMATIGE DAAD" ?

Tot hiertoe hebben we het gehad over vergoeding voor schade die onrechtmatig werd aangericht. Maar wanneer kunnen we nu spreken van een "onrechtmatige daad"? Ons vigerend recht houdt het bij een algemene definitie in artikel 1382 B.W. Maar deze algemene noemer is eigenlijk slechts het resultaat van een lange geschiedenis. Bij de Romeinen waren de zaken veel meer van geval tot geval geregeld. Romeinen hielden niet zozeer van algemene definities. Ze gingen zeer casuïstisch te werk. En dat uit zich bijvoorbeeld in het leerstuk van de aquiliaanse aansprakelijkheid, door het feit dat er geen sprake was van "de onrechtmatige daad" maar wel van diverse "onrechtmatige daden" en deze waren limitatief opgesomd. Men kan stellen dat wij een "open" stelsel van onrechtmatige daad kennen, terwijl de Romeinen een "gesloten" stelsel hadden.

Dit is te verklaren door hun specifiek rechtssysteem. Materiële rechten worden door de rechter alleen maar beschermd, indien daarvoor letterlijk voorgeschreven procedures bestonden. Deze procedures waren vaste formules en het aantal van deze formules was beperkt. Zo kennen de Romeinen telkens specifieke vorderingen voor aparte onrechtmatige daden zoals diefstal of belediging. De belangrijkste voor onze studie over de aquiliaanse aansprakelijkheid echter is de zaaksbeschadiging, *damnum iniuria datum* : "de ten onrechte aangerichte schade". De meeste vorderingen die vandaag op grond van artikel 1382 B.W. gesteund worden, vallen onder het begrip "zaaksbeschadiging". Denk bijvoorbeeld maar aan de talloze verkeersongelukken.

De benadering per delict blijft ook in het vigerend recht nog steeds de regel in het strafrecht. De ratio hiervan is het principe "*Nulla poena sine lege*", het legaliteitsbeginsel. Men kan niet strafrechtelijk vervolgd worden voor een handeling die niet door de strafwet uitdrukkelijk als misdrijf wordt omschreven. Deze beperking is enigszins gelijkaardig aan het Romeinse formulae-systeem.

In ons vigerend recht valt de schade die aangericht wordt aan personen, eveneens onder het toepassingsveld van de artikelen 1382 e.v. B.W. Dit was niet zo in het Romeinse recht. Voor de verwonding of kwetsing van (vrije) personen golden specifieke vorderingen. Het is echter belangrijk te onderstrepen dat een zeer grote categorie mensen, de slaven, in die tijd beschouwd werden als zaken, rechtsobjecten, geen rechtssubjecten. Wanneer bijvoorbeeld een slaaf werd gedood dan kon zijn eigenaar wel de *actio Aquiliana* instellen.

V. DE LEX AQUILIA

A. DE LEX OF HET PLEBISCIET VAN AQUILIUS

In het oudste Romeinse recht verschilde de procesformule om herstel te kunnen afdwingen voor ten onrechte aangerichte schade overigens op haar beurt nog eens van geval tot geval. Afhankelijk van de vraag wie de schade had aangericht, aan welke zaak, op welke manier en in welke mate, was telkens een andere formule van toepassing. Voor sommige niet voorziene omstandigheden was er geen specifieke vordering. Deze versnippering was niet praktisch. Een meer algemene regeling is daarom ingevoerd bij wet.

Opmerking : Hoewel we spreken van een "wet" ("lex Aquilia", "loi aquilienne"), gaat het eigenlijk om een plebisciet, een wet aan het *plebs* voorgesteld, door de volkstribuun Aquilius. Hoewel niet afdoende bewezen, dateert de tekst waarschijnlijk van het jaar 286 voor Christus. Omdat de wet werd voorgesteld door Aquilius, kreeg zij de naam *lex Aquilia*.

B. HET GEMENGDE KARAKTER VAN DE VORDERING

De *actio ex lege aquilia* is dus de algemene vordering op grond van zaaksbeschadiging. Het is een gemengde actie (*supra*). Ze is dus tegelijk reipersecutoir of vergoedend en anderzijds penaal of bestraffend. Het is echter niet eenvoudig het dubbele of vierdubbele van de waarde van de zaak, dat moet worden betaald. Het penaal gedeelte staat eigenlijk niet vast. De som die moet worden betaald, is immers "de hoogste waarde die de zaak gedurende het afgelopen jaar gehad heeft". Met andere woorden zit het vergoedende gedeelte in die som die de zaak waard is op het ogenblik van de beschadiging. Het surplus, de meerwaarde in vergelijking met de hoogste prijs van het afgelopen jaar, is het penale gedeelte van de te betalen vergoeding.

Neem bijvoorbeeld het geval van een reisuif die vleugellam geslagen werd op 24 december. Midden de winter is dat diertje veel minder waard dan in mei van het voorafgaande jaar, tijdens de topdagen van het speelseizoen. Was de maximale waarde van de duif in het afgelopen jaar 500.000 BEF., en de waarde ten tijde van de onrechtmatige daad slechts 400.000 BEF., dan vormen die 100.000 BEF. het penale gedeelte. Gelijkaardige gevallen vinden we in Romeinse teksten, bijvoorbeeld D.9.2.23.3. :

ULPIANUS *libro octavo decimo ad edictum* : *Idem Julianus scribit aestimationem hominis occisi ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit : et ideo et si pretioso pictori pollex fuerit praecisus et intra*

annum, quo praecideretur, fuerit occisus, posse cum Aquilia agere pretioque eo aestimandum, quanti fuit priusquam artem cum pollice amisisset.

Dezelfde JULIANUS schrijft dat de waarde van een gedode slaaf (man) op dat moment moet worden geschat, waarop hij tijdens het afgelopen jaar het meest waard was. Als daarom een waardevolle schilder een duim wordt afgehakt en hij binnen hetzelfde jaar wordt gedood, dan kan met de Aquiliaanse vordering die prijs gevraagd worden, die hij waard was voordat hij zijn kunstvaardigheid, samen met zijn duim, verloor.

De *actio Aquiliana* is tevens een noxale actie. Indien er schade dus is aangericht door een slaaf, dan kan de eigenaar zich bevrijden daar afstand te doen van die slaaf.

C. WELKE DADEN VALLEN ONDER DE WET?

In het hedendaagse recht zijn de soorten feiten en handelingen die de aansprakelijkheid kunnen teweeg brengen, onuitputtelijk. Het kan zowel gaan om een opzettelijke daad als om een onzorgvuldigheid of zelfs een nalaten.

Bij de Romeinen was dit nog niet het geval, althans niet in den beginne. Oorspronkelijk werd de aansprakelijkheid slechts in het gedrang gebracht wanneer de dader een positieve handeling stelde, wanneer hij dus werkelijk iets deed.

Wanneer iemand bijvoorbeeld de vissen van zijn buurman in hun aquarium doodkneep, dan was hij duidelijk aansprakelijk. Maar had hij alleen maar de stop uit het aquarium getrokken, waardoor het water wegliep en de vissen van uitdroging stierven, dan was de aquiliaanse vordering niet van toepassing. Op de beschadigde zaak zelf, de vissen, was er immers geen positieve handeling gesteld.

Vandaag zou in een dergelijk geval ongetwijfeld wel een aansprakelijkheidsvordering kunnen ingesteld worden. De redenering is nu immers dat de aansprakelijkheid ontstaat door elke daad waarvan moet vastgesteld worden dat zonder die daad, de aangerichte schade nooit in dezelfde mate zou zijn ontstaan. Had ik met andere woorden de stop nooit uit het aquarium getrokken, dan waren de vissen niet uitgedroogd. Een bepaalde schade kan nu het resultaat zijn van verschillende oorzaken. Elk van die oorzaken zal de aansprakelijkheid meebrengen indien zonder die oorzaak afzonderlijk beschouwd, de schade niet zo groot zou geweest zijn. Over deze problematiek van de "causaliteit" bestaan er verschillende theorieën. De door ons Hof van Cassatie aangenomen equivalentietheorie, is slechts één mogelijke algemene regel. In andere landen kiest men voor andere algemene regels.

Het Romeins recht nu heeft de causaliteit niet eenvormig geregeld, maar wel met de gekende praktische zin voor casuïstiek. Elk geval is als het ware een unicum dat moet gewikt en gewogen worden. Volgens de billijkheid en de redelijkheid werd de basisactie van de *Lex Aquilia* dan aangepast aan de feiten.

Een voorbeeld :

- D.9.2.53. NERATIUS *Libro primo membranarum. Boves alienos in angustum locum coegisti eoque effectum est, ut deicerentur : datur in te ad exemplum legis Aquiliae in factum actio.*

Je hebt andermans runderen in een enge gedreven en dientengevolge zijn ze in een afgrond gestort : er zal een aan de feiten aangepaste vordering naar het voorbeeld van de Aquiliaanse actie tegen jou verleend worden.

D. FOUT OF SCHULD?

Zowel handelen als nalaten kunnen dus de aansprakelijkheid teweeg brengen. Maar toch is niet elk handelen of nalaten werkelijk ook foutief. Een plank tegen iemands aangezicht slaan bijvoorbeeld is duidelijk fout, maar een deur openen en zo per ongeluk tegen iemand stoten, is verschoonbaar. Om de aansprakelijkheid mee te brengen moet een bepaalde daad *foutief* zijn, hij die de handeling stelt moet een zekere schuld te verwijten zijn.

Fout of schuld nu zijn zeer ruime begrippen. Tussen twee extremen - de uiterst lichte fout enerzijds en het kwaadwillig opzet anderzijds - ligt een waaier van foutkwalificaties. In het Romeinse recht ontstond de aansprakelijkheid bij de lichtste fout, de *culpa levissima*. Dit betekende dat de geringste nalatigheid ten kwade kon geduid worden. In de dagelijkse handel en wandel werd van elkeen met andere woorden verwacht dat hij zich zou gedragen als een uiterst zorgvuldige huisvader, de *diligentissimus pater familias*. Abstract, los van de omstandigheden, zou dus zeer snel de aansprakelijkheidsgrens bereikt worden. Elk geval moet echter *in concreto* beoordeeld worden. Zo zal vaak blijken dat meer dan één betrokkene in de fout ging, of dat het slachtoffer een zeker risico aanvaard had. De Romeinse casuïstische aanpak blijkt onder andere uit de volgende voorbeelden :

- D.9.2.11.pr. ULPIANUS *libro octavo decimo ad edictum. Item Mela scribit, si, cum pila quidam luderent, vehementius quis pila percussa in tonsoris manus eam deiecerit et si servi, quem tonsor habebat, gula et praecisa adiecto cutello: in quocumque eorum culpa sit, cum lege Aquilia teneri. Proculus in tonsore esse culpam : et sane si ibi tondebat, ubi ex consuetudine ludebatur vel ubi transitus frequens erat, est quod ei imputetur : quamvis nec illud male dicatur, si in loco periculoso sellam habenti tonsori si quis commiserit, ipsum de se queri debere.*

MELA schrijft ook dat, in het geval dat een aantal mensen met een bal aan het spelen was en een van hen door de bal tamelijk hard weg te slaan deze op de handen van een barbier terecht deed komen en daardoor de slaaf, die de barbier onder handen had, de keel werd overgesneden door het juist daarop geplaatste scheermes, diegene van hen bij wie de schuld ligt, aansprakelijk is op grond van de *lex Aquilia*. Proculus zegt dat de schuld bij de barbier ligt. En inderdaad, als deze aan het scheren was op een plaats waar men gewoon was te spelen of waar druk verkeer was, valt hem terecht een verwijt te maken; ofschoon niet ten onrechte gezegd kan worden dat als iemand zich toevertrouwt aan een barbier die zijn scheerstool op een gevaarlijke plaats heeft, hij het aan zichzelf te wijten heeft.

- D.9.2.9.4. ULPIANUS *libro octavo decimo ad edictum*
Sed si per lusum iaculantibus servus fuerit occisus, Aquiliae locus est : sed si cum alii in campo iacularentur, servus per eum locum transierit, Aquilia cessat, quia non debuit per campum iaculatorium iter intempestive facere, qui tamen data opera in eum iaculatus est, utique Aquilia tenebitur.

Indien tijdens een partijje speerwerpen een slaaf gedood is, dan is de Aquiliaanse vordering van toepassing; indien echter op een oefenveld mensen aan het speerwerpen zijn en een slaaf daar dwars overheen loopt, dan vindt de actie op grond van de *lex Aquilia* geen toepassing, want hij behoorde niet op een ongeschikt moment over het oefenveld voor speerwerpen te lopen. Wie echter opzettelijk op hem gemikt heeft, kan in elk geval met de actie op grond van de *lex Aquilia* worden aangesproken.

APERCU GENERAL

“Tout fait quelconque de l’homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé, à le réparer.”

Afin de comprendre l’article 1382 du Code Civil, fondement de la responsabilité civile, il faut remonter à la *lex aquilia* - d’où le terme responsabilité aquilienne - et suivre l’évolution du monde juridique.

Remarquons, tout d’abord, qu’actuellement la poursuite pénale et la responsabilité civile sont deux notions distinctes et que l’on est loin d’une société primitive de vengeance privée, où l’état n’existe pas.

Le droit romain connaît la “*poena*” (d’où pénal) - somme déterminée légalement selon le type d’infraction - que le coupable paie à la victime. Mais le phénomène de l’inflation fait que la *poena* devient très vite une somme arbitraire, en déséquilibre avec le dommage réel. Mais, néanmoins, si le dommage subit est plus élevé, la victime se fait indemniser. On retrouve ce principe aujourd’hui dans la mesure où la victime doit prouver le dommage, la faute et le lien causal afin d’être indemnisé intégralement. De nos jours, c’est le ministère public qui a une action contre l’auteur de l’infraction, même sans preuve du dommage. C’est précisément à ce niveau que le

droit belge se distingue du droit romain, où l'*actio ex lex aquilia* est une action mixte, c'est à dire réipersécutoire et pénale.

En second lieu, constatons que la casuistique romaine cède sa place à la définition générale de l'article 1382 du Code Civil. En droit romain il n'y a pas *un* acte délictuel, il y en a plusieurs, énumérés de manière limitative. C'est ici que le système belge ouvert s'oppose au système romain fermé. Ce phénomène s'explique par la procédure formulaire en droit romain où chaque infraction correspond à son action propre. En droit belge, on retrouve ce principe à travers le "*nulla poena sine lege*".

Ensuite, dégageons une nuance concernant l'application de la *lex aquilia*. Contrairement à l'article 1382 du Code Civil qui rend tout homme responsable lorsque son acte cause un dommage, qui sans cet acte n'aurait pas été le même, le romain est uniquement responsable à la suite d'un acte délictuel positif et non pas en raison d'une simple négligence. Ceci oppose la casuistique à la causalité uniforme.

Enfin, attardons nous aux critères fautifs ou coupables de l'article 1382 du Code Civil. Et qu'est la faute? Passons de l'abstrait du "bon père de famille" au concret. On peut conclure que la responsabilité aquilienne illustre parfaitement l'importance de l'étude du droit romain car on apprend non seulement une approche historique de la terminologie juridique et le caractère évolutif du droit en tant que sociétaire mais également les principes de base du droit en vigueur et le droit casuistique.

ARGENTA

uw appeltje voor de dorst

Sparen - Lenen - Verzekeringen

Bergstraat 60 - 2220 Heist-op-den-Berg
Tel. 015/24.93.70 - Fax. 015/24.93.72

Carl Leclerc
kantoorhouder

VERTAALBUREAU

AL TWINTIG JAAR IN DIENST VAN HET JURIDISCH BEROEP

Vaartstraat 59
3000 Leuven

Telefoon: 016/22.82.54
Telefax: 016/22.65.19